

Hayek'te Sosyal, İktisadi ve Siyasal Teorilerin Bütünselliđi

Abdullah Metin

Arş. Gör. | Gazi Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Metin Özkan

Arş. Gör. | Gazi Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Öz

Bu makalenin amacı, Avusturyalı iktisatçı Friedrich von Hayek'in sosyal, iktisadi ve siyasal teorisi arasındaki bağı ortaya koymaktır. Her bir teori bir yapıya tekabül eder. Yapıların oluşturduğu genel sistemin varlığını devam ettirebilmesi için, yapılar arasında dolayısıyla da teoriler arasında bir uyum olması gerekir. Hayek'in genel teorisinin merkezinde kendiliğinden doğan düzen yer alır. Kendiliğinden doğan düzenin teminatı olan bireycilik ve özgürlük sosyal yapıyı; rekabet ve mülkiyet iktisadi yapıyı; demokrasi ve kanun hâkimiyeti ise siyasal yapıyı şekillendirir. Bu üç yapı arasında da bir uyumdan bahsedilebilir. Hayek, siyasal ve iktisadi yapı arasındaki uyumu piyasa; siyasal ve sosyal yapı arasındaki uyumu demarşı, iktisadi ve sosyal yapı arasındaki uyumu ise katallaksi üzerinden ifade eder.

Anahtar Kelimeler: Hayek, Demarşı, Katallaksi, Piyasa, Kendiliğinden Doğan Düzen.

Abstract

This study intends to uncover the relation between social, economic and political theories of Friedrich von Hayek who is the Austrian economist. Each theory corresponds to one specific structure. As proceeding of the mainstream system formed by structure, it is necessary to be a conformity between the structures thereby between the theories. Spontaneous order is the center of Hayek's grand theory. Individualism and liberty which are the warranties of spontaneous order, shape the social structure; competition and property shape the economic structure; democracy and rule of law shape the political structure. It can be stated that there is a conformity between these three structures. Hayek explains the conformity of political and economic structures with the concept of "market"; the conformity of political and social structures with the concept of "demarchy"; and he explains the conformity of economic and social structures with the concept of "catallaxy".

Key Words: Hayek, Demarchy, Catallaxy, Market, Spontaneous Order.

Giriş

Sosyal, iktisadi ve siyasal yapı birbirinden bağımsız değildir. Her biri arasında karşılıklı bir ilişki vardır ve hiçbirini bir diğerini mutlak anlamda belirlemez. Sosyal yapının oluşumunu bu karşılıklı etkileşimin başlangıç noktası olarak kabul etmek, toplum felsefesi açısından daha makul görünecektir. Top-

lumsal yapı içerisindeki ilişkiler iktisadi ve siyasal yapılaşmaya da zemin hazırlar. Bununla birlikte bir yapının ortaya çıkmasının koşulu, öncülü olan yapının tamamlanmış olması değildir. Bu anlamda karşılıklı etkileşim önemlidir. Tüm bu yapılaşma süreci içerisinde herhangi bir yapıdaki dönüşüm, diğer yapılarda da dönüşüme sebep olacaktır. Birbiriyle iç içe geçmiş olan bu yapılar arasındaki değersel uyum, tüm bunlar üzerine yapılandırılmış olan sistemin varlığı açısından elzemdir. Bu uyum statik bir uyum değildir. Her üç yapının da dinamik olması, sistemi dinamik bir uyuma zorlamaktadır. Aksi takdirde sistem varlığını devam ettiremeyecektir. Örneğin; kolektif çıkar temelinde örgütlenmiş bir toplumda, iktisadi yapının serbest piyasa, siyasal yapının ise totaliter olması beklenemez, yapısal etkileşim böyle bir tabloyu ortaya çıkarmayacaktır. Çeşitli sebeplerle ortaya çıkacak bir uyumsuzluk, yapılarıdaki bir dönüşümün ya da sistemin ölümünün habercisidir.

Avrupa'da feodal dönemin ardından Aydınlanma felsefesinin bir ürünü olarak ortaya çıkan liberalizmin, kendine has sosyal, iktisadi ve siyasal tezleri vardır. Liberalizmin genel tasavvuru şu şekilde özetlenebilir: Birey, toplumun merkezindedir. John Locke'un 'yaşama, özgürlük ve mülkiyet' olarak tanımladığı doğal haklara sahip olan birey topluma borçlu değildir, fakat toplumla yani diğer bireylerle, karşılıklı çıkar ilişkisi içindedir. Her birey mülkiyete sahip olduğunda ve kendi çıkarı için çalıştığında kendiliğinden bir düzen doğacaktır. Kendiliğinden doğan düzenin bir parçası olan piyasa sistemi içerisinde rekabet oluşacak ve bu rekabet bireyleri rasyonel hareket etmeye zorlayacaktır. Rekabetin varlığı ve her bireyin rasyonel hareket etmesi sonucu bireyin gelişmesi ve toplumun ilerlemesi sağlanmış olacaktır. Bu şekilde piyasa içerisinde bir denge de oluşacaktır. Kendiliğinden doğan bu düzenin ortaya çıkabilmesi için dışarıdan herhangi bir müdahalenin olmaması gerekir. Devletin bu düzenin temelinde yer alan bireyi kısıtlamasını önlemek amacıyla liberaller negatif özgürlüğü savunurlar. Devletin görevi düzeni kurmak ya da tanzim etmek değil, kendiliğinden doğan düzeni korumak olmalıdır. Siyasal sistemin ve devlet yapılanmasının bu amaca uygun olarak gerçekleşmesi gerekir. Bunun modern yansıması ise demokratik değerler ve adem-i merkeziyetçi yapılanmadır.

"Büyük anlatı" olarak nitelendirilen önemli ideolojik ve inanç sistemlerinin çoğunda olduğu gibi, liberalizmin sosyal, iktisadi ve siyasal teorileri de kendi içerisinde bir bütünlük ve uyum arz ediyor görünmektedir. Hayek bu bütünlüğü ve uyumu kendi kavramları ve fikirleri ile yorumlamıştır. Çalışmamız, mezkûr bütünlük ve uyumu Hayek'in yorumu üzerinden ele almayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda; öncelikle, kendiliğinden doğan düzen kavramı işlenecek, akabinde, kendiliğinden doğan düzenden hareketle sosyal,

iktisadi ve siyasi yapının nasıl meydana geldiği ortaya konacaktır.¹ Son aşamada ise, yine kendiliğinden doğan düzen temelinde, Hayek'in sosyo-politik, sosyo-ekonomik ve ekonomi-politik tezleri üzerinde durulacaktır.

1. Kendiliğinden Doğan Düzen

Hayek'in sosyal, siyasal ve iktisadi teorilerine bakıldığında açıkça şu görülmektedir: Hayek'in bütün teorilerinin ana eksenini kendiliğinden doğan düzene ilişkin düşünceleri oluşturmaktadır. Hayek'in siyasal, iktisadi ve sosyal teorilerinin çıkış noktasını özgürlüğün oluşturduğu düşünüldüğünde daha açık bir şekilde görülecektir ki, yapay düzene karşı çıkışındaki hareket noktası olarak özgürlük, Hayek'in teorisi için yapay düzenin zıttı olan kendiliğinden doğan düzeni daha kritik bir hale getirmektedir.

Kendiliğinden doğan düzen (spontaneous order) kavramı tamamen Hayek'e ait olmayıp, David Hume, Adam Smith ve Herbert Spencer'in temellerini attığı bir kavramdır. Hayek liberal öğretisi temelinde bu kavramı yeniden yorumlamıştır. Kavramın temelinde liberalizmin bireyciliği yer alır. Bireyler tek başlarına tüm zamanların ve mekânların bilgisine sahip olamayacaklarından ve bilgi bireyler arasında paylaşılmış olduğundan, bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları düzen bir üst irade ürünü değil, kendiliğinden doğmuş olacaktır. Kendiliğinden doğan düzenin diğer kutbunda, akla duyulan güven sayesinde planlama yoluyla inşâ edilmiş olan yapay düzen (organized order)* yer almaktadır. Kendiliğinden doğan düzen ile örgütlenmiş/yapay düzen arasındaki farkı Yayla şu şekilde ortaya koyar: "Birincisi akla sınır koyarak, beşeri ilişkilerin tümünün önceden kurallara bağlanamayacağını kabul ederken, ikincisi insan aklının mükemmelliğine duyduğu güvenle, ideal sosyal sistemi önceden vaaz edebileceğine inanır."²

1 Yapı kavramının sosyal bilimlerde muhtelif anlamları mevcuttur. Yapısalcı öğretiy/yöntem ve Amerikan yapısalcı sosyolojisinde yapı, "eyleyene/aktöre hâricî kısıtlayıcı bir çevre olarak" ele alınır. Bu çalışma içerisinde yapı kavramı, "bireyin eylemlerinin dışsal çevre tarafından belirlendiği" üzerine temellenen mezkûr öğretiy dâhilinde kullanılmayacaktır. Çalışma içerisinde açıkça görüleceği üzere, Hayek düşüncesinde yapı, kendiliğinden doğan düzenin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Kendiliğinden doğan düzen ise bireyin "planlanmamış ve belirlenmemiş" eylem alanıdır. Kendiliğinden doğan düzenin "dinamik" bir eylem alanı olması sebebiyle, onun neticesinde ortaya çıkan yapılar da statik değil dinamiktir, bireyin eylemleri üzerinde belirleyici/kısıtlayıcı değil birey eylemlerinin bir yansımasıdır. Bununla birlikte bireyin "eyleyebilmesinin", yani aktör olarak var olabilmesinin da teminatıdır. Çalışmada kullanılan anlamıyla yapı kavramının "bireylerin yaşamış oldukları dünyayı sürekli ve aktif olarak şekillendirdiklerini" varsayan inşâcılık öğretisine ve "yapı eylem arasında hiçbirini öncelemeden karşılıklı etkileşim ve inşâyı" öne çıkaran Giddens'in yapılanma (structuration) öğretisine daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. Yapı kavramıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Ali Murat Özdemir, "Sosyal Bilimlerde Yapı Kavramı", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 44, Sayı 2, 2011, ss. 1-28

2 *Genel olarak "örgütlenmiş/örgütlenmeye dayanan düzen" olarak da tercüme edilse de, kendiliğinden düzenin bir zıttı olarak bu şekilde tercüme etmeyi uygun gördük. Atilla Yayla, *Liberal Bakışlar*, Profil Yayıncılık, 2014, İstanbul, s. 190.

Bu bağlamda düzen; *dışsal*, yapma, kurgu ya da güdümlü anlamında organizasyon ile kendi kendini üreten, *içsel* olmak üzere (kendiliğinden düzen) iki farklı şekilde anlaşılmaktadır. Bu iki anlamın, Yunanca karşılıkları taxis ve kozmos'dur. Hayek, kendiliğinden doğan düzen/kozmos ile organizasyon/taxis olarak adlandırdığı düzenin özelliklerini karşılaştırır. Hayek'e göre taxis, izafi olarak basittir, yapıcısının kontrol edebileceği karmaşıklık derecesiyle sınırlı olmak zorundadır. Kendiliğinden doğan düzenin, dil ve ahlâkta olduğu gibi sosyal alanların tamamında kendiliğinden olması, bu düzenliliklerin insan duyusuyla algılanamaması, fakat unsurlar arasındaki ilişkilerin akıl yoluyla takip edilerek, yeniden inşa edilebilmesi anlamındadır.³

Hayek'in kendiliğinden doğan düzenini daha iyi anlayabilmek için, onun karşısında yer alan yapay düzeni ve yapay düzenin en önemli bileşeni olan planlamayı bilmek gerekmektedir.⁴ Tahmin edileceği üzere Hayek planlamaya,⁵ yani sosyal mühendisliğe karşı çıkar. Bir mühendisin işini yaparken her şeyi en ince ayrıntılarına kadar hesaplaması ve planlaması gibi toplumun da bu şekilde planlanabileceğini kabul etmez. Ona göre bilgi toplum içinde bölünmüştür.

Fuat Oğuz'a göre "piyasa için önemli olan bilimsel bilgiden ziyade, piyasa süreci içinde ortaya çıkan ve bireyler tarafından buldukları zaman içinde kullanılan pratik bilgidir."⁶ Pratik bilginin bireye ilişkin olması bir bilgi problemi doğurur. Ekonomideki bu bilgi problemi sebebiyle ekonominin tek bir elden planlanabilmesi mümkün değildir. O halde bireylere kendi sahip oldukları bilgileri kullanma özgürlüğü verilmelidir ki, ekonomi en iyi şekilde işleyebilsin. Bireylerin sahip oldukları pratik bilgileri kullanabilmelerinin en iyi yolu ise rekabet ortamının yaratılmasıdır. Hayek'e göre bireyler kendi planlarını yapmaktadırlar. Karşı çıkılması gereken merkezi planlamadır. Planlamanın bir bilgi dâhilinde yapılması gerekir. Oysa bilgi toplum içinde dağılmıştır ve hiç kimsenin toplam bilgiye sahip olması söz konusu değildir. Toplumun daha bir karmaşık yapı haline geldiği, dolayısıyla hem mevcut bilginin arttığı hem de daha da fazla parçalandığı bir çağda planlama sorunu nasıl çözülecektir. Butler, merkezi planlama savunucuları ile Hayek'i konuşturur bir tarzda şöyle yazar⁷:

3 Lee C. McDonald, "Three Forms of Political Ethics", *The Western Political Quarterly*, C: 31, S: 1, 1978, s.7.

4 Hayek'te yapay düzen hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Richard M. Ebeling, F.A. Hayek: Bir Yüzüncü Yıl Değerlendirmesi, *Liberal Düşünce Dergisi*, C:4, S: 15, Yaz 1999, s.99-104.

5 Hayek'in planlamaya dair görüşleri için bkz. F. Von Hayek, "Bilginin Toplumda Kullanımı", *Piyasa Dergisi*, C:2, Sayı:5, Kış 2003, s.3-12.

6 Fuat Oğuz, "Piyasa Süreci Teorisi: Tarihsel Gelişim", *Piyasa Dergisi*, C: 1, S: 4, Güz 2002, s. 76.

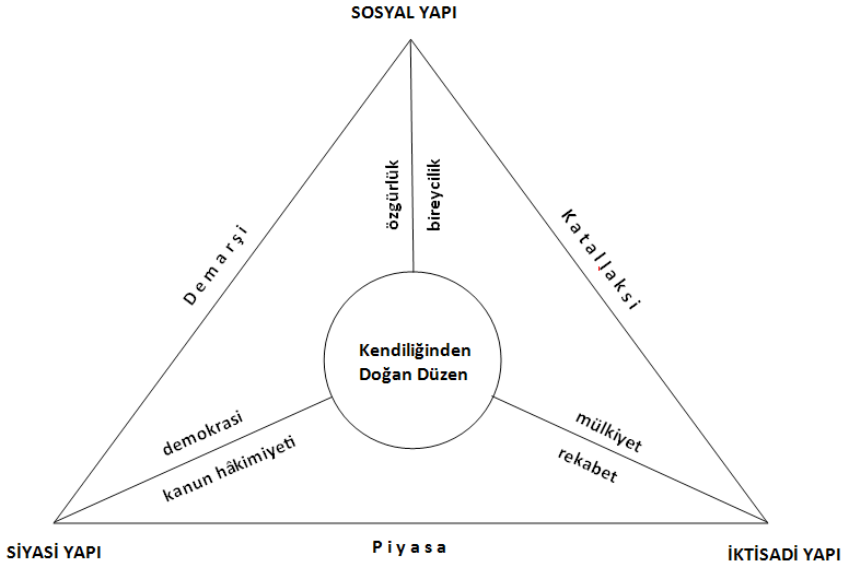
7 Eamonn Butler, *Hayek: Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, Ankara, Liberte, 2001, s. 97-98.

Planlama savunucuları: “Modern ekonomi bugün o kadar karmaşıktır ki, bu yüzden kaynakların tahsisi problemini ancak merkezi planlama çözebilir.” Hayek: “Toplum ve iktisâdi süreç bugün o kadar komplekstir ki, herhangi bir planlamacının ya da planlamacıların kavrama kapasitelerini tamamen aşmaktadır.”

Butler, planı yapacak olanların bilgisinin kısıtlı olduğunu göstermek için şu soruyu sorar: “bir Ulusal Planlama Dairesi'nin, diyelim ki 5 yıl içerisinde ihtiyaç duyacağımız araba sayısını Ford veya General Motors vb. firmalardan daha iyi değerlendirmesi gerçekten kabil midir?”⁸ Sorunun cevabının menfî olması daha mâkul görünmektedir. Planlama üzerine Hayek'in başka bir eleştirisi, planlamanın *toplumun çıkarı*, “kamunun iyiliği” gibi belirsizliği/muğlâklığı ifade eden kavramlar üzerine temellendirilmesidir. Bu durumda planlamanın işlevsizleşeceğini şu sözlerle belirtir⁹:

İnsanların, planın gayesi üzerinde anlaşmaya varmaksızın, sadece merkezi plancılığın lüzumlu olduğu hususunda uyuşmaları, tıpkı bir topluluğun, nereye gidileceği hususunda anlaşmaya varmadan, seyahate çıkmaya karar vermesine benzer. Netice şudur: bu insanların hepsi, içlerinden çoğunun hiç de istemediği bir seyahat yapmaya mecbur kalacaklardır.

Hayek felsefesinin temelinde yer alan kendiliğinden doğan düzen, onun sosyal, iktisadi ve siyasi teorisinin çıkış noktasıdır. Aşağıdaki şekil Hayek'te kendiliğinden doğan düzen ile onun genel teorisi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Şekil 1: Hayek'in sosyal, iktisadi ve siyasi teorisi

8 Butler, a.g.e., s. 101.

9 Friedrich A. von Hayek, *Kölelik Yolu*, çev. Turhan Feyzioğlu ve Yıldray Arsan, Ankara, Liberte, 2004, s.85.

Hayek'in sosyal teorisinin en önemli kavramları özgürlük ve *bireyciliktir*. Bu ikisinin eksikliği kendiliğinden doğan düzeni temelden sarsacaktır. İktisadi ve siyasi teorisinin hakkıyla ortaya çıkabilmesi için de bu iki kavrama ihtiyaç vardır. İktisadi yapı *rekabet* ve *mülkiyet* temeline dayanır. Kendiliğinden doğan düzen her ikisini de teminat altına alır. Siyasi yapı *kanun hâkimiyeti* ve *demokrasi* aracılığıyla kendiliğinden doğan düzenin devamlılığını sağlar. Bu üç yapı kendiliğinden doğan düzenle ontolojik ilişkisinin yanı sıra kendi aralarında da uyumlu olmalıdır. Siyasi yapı ve iktisadi yapı arasındaki uyum *piyasa*; iktisadi yapı ile sosyal yapı arasındaki uyum *katallaksi*; sosyal yapı ile siyasi yapı arasındaki uyum ise *demarşi* aracılığıyla sağlanmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde bu bağlantılar daha açık bir şekilde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1. Kendiliğinden Doğan Düzen ve Sosyal Teori

Hayek, düşünce tarihinde insan toplumlarındaki sosyal düzeni açıklamak için başlıca iki yola başvurulduğunu belirtmektedir. Birincisi, sosyal düzeni insanın içgüdülerinin ürünü olarak görmek ve açıklamaktır. Bu açıklama tarzı, küçük, herkesin birbirini tanıdığı, yüz yüze toplumlar, bir başka deyişle kabile toplumları için geçerli olabilir. İkinci yol, sosyal düzenin bütünüyle ve her şeyle insan aklı tarafından yaratıldığını kabul etmektir. Buna göre sosyal hayatımızda yeri olan her türlü bilgi ve kurum bilinçli akıl tarafından belirli amaçlara yönelik yaratılmakta ve biçimlendirilmektedir. Oysa Hayek'e göre sosyal düzen vakasını izah etmek için üçüncü bir yol daha vardır. Bunun farkına ilk defa varanlar David Hume ve Bernard Mandeville'dir. Daha sonra Adam Ferguson ve Adam Smith farklı yorumlar getirmişlerdir. Bu yaklaşıma göre sosyal kurumların ve fenomenlerin varlığı ne birinci ne de ikinci yolla izah edilebilmektedir. Ferguson'a göre sosyal düzen "insanın bilinçli tasarımının değil, insan eyleminin sonucudur".¹⁰ Kendiliğinden doğan düzenin imkân verdiği bireycilik ve özgürlük, Hayek'in sosyal teorisinin de ana karakterlerini oluşturmaktadır.

Hayek'te bireyciliğe ilişkin önemli hususlardan birisi, birey hakları hakkında bir dizi kural sıralamaktan çok, bireyciliği bir sosyal teori olarak ortaya koymasıdır. Hayek'in sosyal teorisi ontolojik bireycilik anlayışı üzerine kuruludur. Bu anlayış, beşeri ilişkilerin temelini sınıf, halk veya millet gibi sosyal bütünler olduğu kabulünden ziyade beşeri ilişkilerin temelinde daha somut

10 Mehmet Akıncı, "Hayek'in Sosyal ve Siyasal Teorisi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 39, Ocak-2014, s.78.

ve daha gerçek bireylerin varlığını arar. Bu yüzden bireyleri temel analiz birimi olarak değerlendirir.¹¹

Bireyi önceleyen bir toplum modeli öngören Hayek, sosyal, iktisadi ve siyasal teorisini bireyin özgürlüğünden hareketle kurar. Bu özgürlük söylemi, teorisinin bazı düşünürlerince kolektif özgürlüğün mümkün olmadığı tezleriyle de pekiştirilir. Bireyciliğin tanımını Hayek şu şekilde yapar: “*Bireycilik, bireye birey olarak saygı göstermek; kanaat ve zevklerinin ne kadar dar olursa olsun, kendi sahası içinde kendine ait mesele olduğunu kabul etmek; insanların bireysel kabiliyet ve temayülleri inkişaf ettirmelerinin arzuya şayan olduğuna inanmaktır.*”¹² Sanılanın aksine bireyciliğin egoizmle hiçbir zaruri münasebetinin olmadığını savunan Hayek, bu kavramı sosyalizm ve bütün diğer kolektivizm şekillerinin zıttı olarak kullanır.

Hayek, gerçek bireycilik ve sahte bireycilik arasında bir ayırım yapar. Bireylerin iradesinin belirlenmemesi ve dolayısıyla ortaya çıkan düzenin ön-görülebilmesi gerçek bireycilik, mevcut düzenin bir planlamanın ve iradi bir durumun sonucu olması ise sahte bireyciliktir. Hayek'e göre gerçek bireyciliğin kökenleri Locke, Mandeville, Hume, Ferguson, Smith, Burke ve Tocqueville gibi isimlere dayanmaktadır. Sahte bireycilik ise daha çok Fransız ve diğer kıta düşünürlerince geliştirilmiştir ve başlıca temsilcileri olarak Ansiklopedistler, Rousseau ve fizyokratlar olarak belirtilebilir. Bu iki bireyciliğin uzantıları kendiliğinden doğan düzen ve yapay düzendir.

Hayek'e göre gerçek bireyciliğin temel özelliklerinden biri, bireyin toplumsal hayatını belirleyen güçleri anlama çabası olması iken bir diğeri bu anlayıştan kaynaklanan siyasal kurallara kaynaklık etmesidir. Hayekçi anlayışta gerçek bireycilik her türlü zora dayalı ve dışsal gücün sınırlanması gibi pratik bir sonucu beraberinde getirir. Herhangi bir otorite, bilginin tek merkezi olamayacağına göre, böylesi bir otoritenin bireyin tüm eylemlerini ve özgürlüğünü sınırlaması da mümkün olmayacaktır. Bu nedenle de gerçek bireycilik kendiliğinden doğan düzeni zorunlu kılar. Herhangi bir otoritenin baskısı olmaksızın bireylerin etkileşimleri sonucu gelişen bu süreç kendiliğinden doğan düzenin kendisi olacaktır.¹³

Hayek'in bütün çalışmalarında özgürlüğün korunup geliştirilmesine, özgürlüğün önündeki fikri ve yapısal engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm geliştirme çabası belirgindir. Hayek, *Özgürlüğün Anayasası* adlı ese-

11 Yayla, a.g.e., s.164.

12 Hayek, a.g.e., s.19.

13 Friedrich von Hayek, *Individualism and Economic Order*, The University of Chicago Press, London, 1948, s.6.

rinde negatif özgürlük lehine sistemli bir siyaset felsefesi tesis etmeye çalışmıştır. Hayek'e göre özgürlük, bir tabiat durumu değil, bir uygarlık ürünüdür; bu bağlamda kendiliğinden doğan düzenin bir sonucudur. Özgürlükle ilgili kavramlar, insanların bunlardan yarar sağlayacağı için oluşturulmamıştır. Ancak özgürlüğün olumlu sonuçları fark edildiğinde, özgürlüğü geliştirmeye ve özgür bir toplumun nasıl işlediğini anlamaya yönelik çabalar artmıştır. Hayek'in özgür toplumu, bireysel özgürlüğün korunduğu, hukuk hâkimiyetinin gerçekleştirildiği ve hukukun hâkimiyeti ile bağdaşır bir ekonomik siyasal sistemin yani piyasa ekonomisi ve liberal sosyal düzenin bulunduğu toplumdur.¹⁴

Hayek çalışmalarında bireylerin yönlendirilmemiş yani kendiliğinden davranışlarının, özgürlükleri geliştirdiğini göstermeye çalışmıştır.¹⁵ *Kölelik Yolu* adlı eserinde, özgürlüğü arttırmaya yönelik her müdahalen kendiliğinden gelişen düzendeki olumlu işleyişi engelleyeceğini iddia etmiştir. Hayek için özgürlük sadece insanların refahını arttırmak için değil aynı zamanda insanların kapasitelerini keşfetmelerinde ve kişileri daha rasyonel kılmada önemli bir kavramdır.¹⁶

1.2. Kendiliğinden Doğan Düzen ve İktisadi Teori

Hayek, iktisadi teorisini kendiliğinden doğan düzenden hareketle mülkiyet ve rekabet üzerinden kurmaktadır. *Kölelik Yolu*'nda şöyle yazar: "Kıymetleri nasıl seçeceğimizi bize emreden bir toplumsal koda sahip olmadığımız halde, çeşitli değerler arasında durmadan seçimler, tercihler yaparız; fakat bu bizi hayrete düşürmez ve bunu yaparken ahlâkî kodumuzun noksan olduğunun farkına bile varmayız."¹⁷ Buna göre insanların iktisadi hayatlarında nasıl hareket edeceklerine karar verecek ortak bir karar alma mekanizmasından söz edilemez ve bu mekanizma, kendiliğinden doğan düzen aracılığı ile ve mülkiyet ve rekabet unsurları çerçevesinde *kendiliğinden* oluşacaktır.

Hayek'in piyasa sürecinde öngördüğü sistem rekabet sürecidir. Piyasa ekonomisinde insanların, hem birbirlerinin beklenti ve davranışları hem de ekonomideki fiziksel ve maddî şartlar hakkında doğru bilgiye sahip olmalarında rekabet süreci önemli rol oynar. Rekabetin asıl işlevi ve önemi, keşif süreci olması;

14 Atilla Yayla, *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal ve İktisadî Felsefesi*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993 s. 55.

15 Hayek'in özgürlük anlayışı için ayrıca bkz. Adem Karakaş ve Salih alp, "Hayek'in Yaklaşımıyla Piyasa Mekanizması ve Özgürlük", *Liberal Düşünce Dergisi*, C:11, S: 43, Yaz 2006, s. 5-21. Mustafa Yıldırım, *Hayek'in Özgürlük Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, Ankara.

16 Chandran Kukathas, *Hayek and Modern Liberalism*, Oxford, Clarendon Press, 1989 ss.131.

17 Hayek, *Kölelik Yolu*, s.79.

daha önce bilinmeyen olguların bilinmesini/ keşfini sağlamasıdır. Rekabetin sonucunda kim daha fazla şey keşfetmişse o kazançlı çıkacaktır.

Hayek için, rekabet, şahsî çabaların uyumlulaştırılması bağlamında önemlidir ve sadece bilinen metotların en verimlisi olduğu için değil, otoritenin keyfî ve zorlayıcı müdahalesi olmaksızın faaliyetleri diğerleri ile uyumlulaştırmanın da tek yolu olması bakımından vazgeçilmezdir. Hayek, rekabetin düzgün bir şekilde işleyişinin piyasa sürecine yapılacak müdahaleleri engelleyeceğini düşünse de, rekabete faydası dokunabilecek müdahalelere onay vermekte ve bazı devlet müdahalelerini zaruri olarak nitelemektedir. Verimli bir rekabet sistemi için iyi hazırlanmış ve yeni ihtiyaçlarla şekillenmiş hukukî düzene ihtiyaç vardır. Hayek'e göre devlet, rekabeti etkin kılacak koşulları oluşturmak, rekabetin etkili olamayacağı alanlarda başka bir şey tesis etmek ve özel teşebbüsün karşılayamayacağı hizmetleri yerine getirmekle yükümlü olmalıdır.¹⁸

Hayek'in iktisadi teorisi içerisinde önemli kavramlardan birisi de mülkiyettir. Mülkiyet özgürlüğünün insanlara rekabet duygusunu getireceği ve buradan hareketle de insanların daha özgür olabilmesinin mümkün olabileceği üzerine düşünen Hayek, mülkiyeti; "*bireyin diğer fertlere karşı korunan bireysel alanının materyal kısmı*" olarak tanımlamıştır. Hayek'e göre, liberalizm ile mülkiyet kurumunun birbirinden ayrılması mümkün değildir. Özel mülkiyet hakkı var olmaksızın özgürlük de var olmayacak, fiilen kullanılmayacaktır. Bireyin toplum karşısındaki mülkiyet özgürlüğünün korunması yalnız mülkiyet sahipleri için değil, hemen hemen onlar kadar mülkiyet sahibi olmayanlar için de özgürlüğün en iyi teminatıdır.¹⁹

1.3. Kendiliğinden Doğan Düzen ve Siyasal Teori

Hayek, kendiliğinden doğan düzen ile siyasal düşünceleri arasındaki etkileşimi açıklarken kanun hâkimiyeti ve demokrasi kavramlarını kullanmaktadır. Hayek için birey haklarının ve özgürlüklerinin korunması kendiliğinden doğan düzenin sürekliliği için kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda sınırlı bir hükümet öngören demokrasiye ve kanun hâkimiyetine vurgu yapan Hayek, demokrasi ve 'demarşi' kavramlarını tartışarak siyasi teorisini kurgulamıştır.

Hayek'in demokrasiye ilişkin düşüncelerinin özünde, demokrasinin eleştirilemez ve her sorunu halleden, mükemmel, hatta kimi zaman Tanrı vergisi bir sistem olarak basitçe değerlendirilmesine karşı çıkış bulunmaktadır. Ha-

18 Özlem Kırılı, *Modern Siyaset Teorisinde Liberteryenizm: Akılcı ve Evrimci Geleneklerin Karşılaştırılması*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s.96.

19 Hayek, a.g.e., s. 144.

yeke, demokrasinin, özellikle de güncel uygulamasının önemli sorunları içinde barındırdığının gözden kaçırılması karşısında, bir yöntem olarak demokrasinin insan özgürlüğü ve mutluluğu için bir araç olmaktan çıkarılıp bir amaç değer haline gelmesine karşın demokrasi-demarşî ayrımı yapmıştır.²⁰

Hayek, 'sınırlı' bir demokrasinin takdire şayan bir kavram olduğunu belirtir. Hayek'in bir biyografisini hazırlayan Caldwell'e göre bu olumlu 'sınırlı' demokrasi algısında, Hayek'in yaşadığı dönemin büyük etkisi olmuştur. İmparatorluklar çöküp de komünist ve faşist totaliteryanizmler ortaya çıkınca, totaliter liderlerin eylemlerinin kısıtlanması ve bu liderlerin barışçı bir şekilde yer değiştirmesi/yerlerinden edilmesi için demokrasi Hayek'in gözünde ideal bir sistem haline gelmiştir.²¹ Hayek'in, demokrasinin şiddetten uzaklığı üzerine yaptığı vurguyu, Karl Popper'in "demokrasi, şiddete başvurmadan siyasal iktidarın değişimini sağlayan bir erdemdir" şeklindeki tanımına katılmasında da görebiliyoruz.²²

Demokrasiyi esas itibariyle iç barışı ve bireysel özgürlüğü korumaya mâtuf, fayda gayesi güden bir aygıt, bir usul olarak gören Hayek'e göre, demokrasinin üç temel işlevi vardır: Birincisi, çatışan görüşlerden birinin zorla iktidar olmasını önlemesi; ikincisi, bireysel özgürlükleri koruması; üçüncüsü ise demokratik kurumların varlığı ve kamu sorunlarının anlaşılma düzeyini artırmasıdır.²³ Hayek'e göre demokrasinin en önemli işlevi sonuncusudur.²⁴ Hayek, demokrasinin çoğunluğun eğitiminde tek etkili yöntem olduğunu söyleyen Tocqueville'e katılmakla birlikte demokrasinin ana tezi olarak yönetecek olanın seçilmesini değil, fikirlerin/inançların şekillenmesinde nüfusun çoğunluğun etkili olmasını gösterir.²⁵

Hayek, demokrasi hakkında yanlış anlayışların bulunduğu dikkati çeker. Ona göre, demokrasi bir hayat tarzı değildir, farklı hayat tarzlarının bir arada bulunmasını, birlikte varolmasını mümkün kılan bir yönetimdir. Diğer taraftan, demokrasinin hangi fikirlerin doğru, hangi fikirlerin yanlış olduğunu belirlemenin aracı olmadığını söyler; belli bir anda seçmenlerin çoğunun muayyen bir fikri destekliyor olması, o fikrin doğru diğerlerinin yanlış olduğunu göstermez. Sadece o an için çoğunluk tercihinin hangi yön-

20 Ahmet Melih Saraçoğlu, "Hayek'in Liberal Felsefesinde Demokrasi ve Yapılandırılması", *Liberal Düşünce Dergisi*, Ankara, Yaz 2002, s. 128.

21 Bruce Caldwell, *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F. A. Hayek*, University of Chicago Press, London, 2004, s. 78.

22 Norman P. Barry, *Hayek's Social and Economic Philosophy*, London, The Macmillan Press Ltd., 1985, s. 187.

23 Friedrich von Hayek, *The Constitution of Liberty*, Routledge, London, 1990, s. 107.

24 Gottfried Dietze, "Hayek on the Rule", *Essays on Hayek*, ed: Fritz Machlup, 2004, s. 138-139.

25 Hayek, *Kölelik Yolu*, s. 108

de olduğunu gösterir. Çoğunluğun tercihi, fikrin doğruluğuna kanıt olarak gösterilemez. Böyle bir tavır gelişmeyi ve değişmeyi köstekler, dinamizmi öldürür, durgunluk ve tahakküm yaratır.

Hayek, demokrasilerde yetkilerin sınırlı olmasını istemekle birlikte sınır tanımayan, mutlak yetkilere sahip bir demokrasiye karşı çıkar ve bu tür keyfi ve sınırsız yetkiyi özgür toplum için en büyük tehlike olarak görür.²⁶ Bunu durumu şu şekilde dile getirir: “*En büyük felaket sınırsız hükümettir ve hiç kimse, sınırsız iktidara sahip olma ve hükmetme vasfıyla mücehhez değildir.*”²⁷ Norman Barry'nin de belirttiği gibi, Hayek'in endişesi, sınırsız bir demokrasinin insanları kölelik yoluna götürebileceği ihtimalidir.²⁸ Çoğunluk tarafından seçilen iktidarlara sınırlar koyulmaması halinde azınlığın ve hatta çoğunluğun kendisinin de özgürlüğü tehlikeye düşebilecektir. Bu noktada özgürlük ve demokrasi arasında bir seçim yapmak zorunda kalınacaktır. Hayek bu durumu “*ya özgür bir parlamentoya ya da özgür insanlara sahip olabiliriz*” sözüyle özetleyerek, bireysel özgürlüğün, bütün otoritenin halk efkârının tasvip ettiği uzun dönem ilkelerle sınırlanmasını icap ettirdiğini belirtir.²⁹

Hayek'in siyasal teorisinin içerisindeki ikinci kavram olan kanun hâkimiyetinin, Hayek'in genel teorisi ve kendiliğinden doğan düzen söylemi içinde önemli bir yer vardır. Hatta Yayla, Hayekçi liberalizmin iki temel ilkesinin kanun hâkimiyeti ve piyasa ekonomisi olduğunu söyler.³⁰ Hayek'in kendiliğinden doğan düzen söylemi bir başıboşluk değil, belirli kurallara bağlanmış, bu kurallar dâhilinde oynanan bir oyun gibi düşünülebilir. Fakat bu kurallar, bireyin özgürlüğünü ve hareket kabiliyetini kısıtlayıcı cinsten değildir. Kuralları koyan merci siyasi yapıdır. Siyasi yapının gerekliliğini Yayla şu sözlerle açıklar³¹:

Hayek, özel mülkiyet ve sözleşme kurumlarına dayanan bir piyasa ekonomisini savunmakla beraber, bunların piyasa ekonomisinin varlığı ve muhafazası için yeterli olmayacağı görüşündedir. Pazarın işleyebilmesi için, şiddetin ve hilenin önlenmesi, mülkiyetin korunması, sözleşmelerin yerine getirilmesi (için gerektiğinde zor kullanılması), bütün bireylerin diledikleri kadar üretmeye ve diledikleri kadar fiyattan satmaya eşit haklarının olduğunu kabul edilmesi gerekir. Bunları sağlayacak olan siyasî yönetimdir, hükümettir.

Kanun hâkimiyeti vurgusu devletin piyasaya müdahalesi olarak anlaşılmalıdır. Her ne kadar Hayek bazı durumlarda devletin piyasaya müdahale-

26 Butler, a.g.e., s. 105.

27 Butler, a.g.e., s. 179.

28 Barry, a.g.e s. 194.

29 Butler, a.g.e., s. 178.

30 Yayla, *Liberal Bakışlar*, s. 207.

31 Yayla, *Özgürlük Yolu*, s. 155.

sini savunsa da, devletin çıkardığı kanunlarla piyasaya işlerlik kazandırmasını bir müdahale olarak görmez. Bu durum biraz da gece bekçisi ya da hakem devlet rolüyle izah edilebilir. Mesela; devletin rekabeti düzenlemesi piyasaya bir müdahaledir; fakat piyasanın öngördüğü rekabet ilişkisinin güvenli bir şekilde devam etmesi için kanunlar çıkarması Hayek'in kanun hâkimiyeti dediği olguya tekabül eder.

2. Kendiliğinden Doğan Düzen ve Hayek'in Genel Teorisi

Buraya kadar tafsilatlı bir şekilde ele alınmış olan sosyal, iktisadi ve siyasi yapılar Hayek'in genel teorisi içerisinde üç temel kavramla birbirine bağlanır: sosyal ve siyasi yapı *demarşi*, sosyal ve iktisadi yapı *katallaksi*, iktisadi ve siyasi yapı ise *piyasa* kavramları aracılığıyla.

2.1. Sosyo-Politik Teori: Demarşi

Hayek'in sosyal ve siyasal teorileri arasındaki ilişki, Şekil 1'de görüldüğü üzere, kendisinin üretmiş olduğu "demarşi" kavramı aracılığı ile kurgulanır. Hayek göre, demokrasi, çoğunluğun sınırlanmamış gücünü ifade eder. Bu gücün sınırlandırıldığı hükümet sistemini tanımlamak için yeni bir kavrama ihtiyaç vardır ki, Hayek buna *demarşi* adını verir.

Hayek için birey haklarının ve özgürlüklerinin korunması için zaruri olan temel ilkelerden birisi devletin sınırlandırılmasıdır.³² Hayek, bu sınırlama için siyasi ve hukuki birtakım kurumlar önermiş ve bunları kavramsallaştırmıştır. Bu bağlamda Hayek'in yaptığı kavramsallaştırmaların en önemlisi demokrasi ve demarşi ayrımıdır. Hayek, kanun koyucuların ve yöneticilerin ne yolla belirlendiğinden ziyade, bunların hangi sınırlar içerisinde hareket etmeleri gerektiğinin belirlenmesi sorunu üzerinde durmuş ve bu sorunu özgürlüklerin korunması bakımından daha önemli görmüştür.³³

Her ne kadar anayasal yönetimler esas olsa da çağdaş demokrasiler, çoğunluğun desteğini almış bir iktidarın mutlak güç olduğu, engellenemeyeceği ve sınırlandırılmayacağı bir görüntü çizmektedir. Meşruiyetini çoğunluk oylarına dayandıran iktidar, kendisine verilen yetkinin mutlak olduğunu düşünmektedir ki, bu algı keyfi bir yönetime sebep olmaktadır. Hayek bu durumdan rahatsızdır. O, sınırlı demokrasi ve sınırsız demokrasi arasında bir

32 Bu sınırlandırmanın nasıl olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bkz. Sururi Aktaş, *Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Ankara, Liberte Yayınları, s. 141.

33 Friedrich von Hayek: *Law, Legislation and Liberty*, Volume 3, Londra: Routledge & Kegan Paul, s. 38–40.

ayırım yapar ve ayrımı kavramsallaştırarak demarşi (demarchy) kavramını önerir.

Başlangıçta demokrasi derken mutlak gücün halkın çoğunluğunun veya onların temsilcilerinin elinde olduğu ifade ediliyordu, ama bu gücün kapsamına ilişkin bir şey söylenmiyordu. Yanlış bir şekilde, bu mutlak gücün sınırsız olması gerektiği görüşü hâkimdi... Eğer, demokrasi ve sınırlı devlet kavramları uzlaştırılmaz bir hale geldiyse, sınırlı demokrasi çağrıştıracak yeni bir kelime bulmamız gerekir... demos ve archein (rule) kelimelerini bir araya getirerek sınırlı devleti demarchy kavramıyla ifade edebiliriz.³⁴

Toplum tarafından iktidara verilen gücün, bireyin ve bireylerden oluşan toplumun özgürlüklerini kısıtlanmasını önlemek adına üretilen demarşi kavramı, bu anlamıyla Hayek'in sosyo-politik teorisinin merkezinde yer alır.

2.2. Sosyo-Ekonomik Teori: Katallaksi

Hayek'te sosyal ve iktisadi yapının etkileşim içerisinde olduğunu ve Şekil 1'de görüldüğü üzere katallaksi kavramıyla gerçekleştiğini belirtmiştik. Sosyal olanın iktisadi olanı ortaya çıkarıp ve fakat ondan tekrar etkilenmesini Hayek'in kendiliğinden doğan düzene ilişkin şu sözlerinde görebiliriz: “O (kendiliğinden doğan düzen), üyeleri ortak bir menfaate sahip ortak bir üstüne bağlı olan küçük grupların ötesinde, insanların, karşılıklı yararları için, barış içinde birlikte olmalarına imkan sağlayarak büyük veya açık toplumun belirmesini mümkün kılar.”³⁵

Hayek'e göre toplumun çıkarları ya da kamunun iyiliği gibi söylemlerin muğlaklığı bireyin çıkarlarına odaklanılmasını gerektirir. Bireyin çıkarları bir yandan da diğer bireylere bağlıdır; o halde önemli olan karşılıklı çıkarlardır. Bir yanda bireylerin farklı amaçlarına hizmet eden, özgürlüğü esas alan bir iktisadi yapı, diğer yanda ise tek amaçlar hiyerarşisine, toplumun genel ve ortak çıkarlarına hizmet eden, planlı ve irade ürünü olan bir yapı vardır. Birbirinden farklı bu iki yapıyı da “ekonomi” olarak adlandırmanın yanlış olacağını ve aralarında kavramsal bir ayırım yapılması gerektiğini düşünen Hayek, bu ayrımı şu şekilde yapar:³⁶

Pazarın kendiliğinden doğan düzenini, çoğu zaman “ekonomi bilimi” (economics) teriminin yerine konulması önerilen “catallactics” terimiyle benzeştirerek katallaksi (catallaxy) diye adlandırmayı teklif ediyorum... Katalaksi ile ilgili esas nokta şudur: bir kendiliğinden doğan düzen olarak onun düzenliliği bir tek amaçlar hiyerarşisine dayanmaz ve bundan dolayı bir bütün olarak daha önemlinin daha az önemli olandan önce gelmesini garanti etmeyecektir.

34 Friedrich von Hayek, *New Studies in Philosophy, Politics, Economics, and the History of Ideas*, Chicago Press, University of Chicago Press Economics Books, s. 93 ve 96-97.

35 Atilla Yayla, *Liberalizm*, Liberte, 2015, s.193.

36 Friedrich A. von Hayek, “Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri”, *Sosyal ve Siyasal Teori*, der. Atilla Yayla, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, 1999, s. 174-175.

Hayek economy-economics ilişkisinde olduğu gibi catallaxy kavramını catallactics olarak ifade ederken³⁷ onu bir disiplin haline getirmeye çalışmaktadır. Hayek'e göre katallaksi, hukuk sistemi çerçevesinde faaliyet gösteren bireylerin piyasa yoluyla meydana getirdikleri özel bir tür kendiliğinden düzendir³⁸ ve katallaksi'nin mantığına göre, bir gözlemcinin piyasa sürecinin çıktısını tahmin edebilecek veya verimli bir dağıtımın ne olduğunu bilecek bir bilgiye sahip olması imkânsızdır.³⁹ Hayek'e göre piyasa düzeninin ortak amaçlara hizmet etmemesi en üstün taraflarından biridir. O halde Barry'nin de belirttiği gibi "*katallaksi'nin başarısı ekonomi de olduğu gibi ortak amaçları tatmin etmesi üzerinden değerlendirilemez*".⁴⁰

2.3. Ekonomi-Politik Teori: Piyasa

Hayek'in siyasal ve iktisadi teorisine bakıldığında etkileşim noktası olarak piyasanın seçildiği görülecektir (Şekil 1). Aslında Hayek'in düşünce sisteminde (siyasal, iktisadi ve sosyal teorileri birlikte düşünüldüğünde) kendiliğinden doğan düzen ile piyasa ekonomisinin aynı anlama geldiği söylenebilir. Bir bakıma onun düşüncesindeki kendiliğinden doğan düzenin adı, piyasa ekonomisidir. Hayek'in kendi ifadesiyle piyasa düzeni tek cümle ile şöyle tanımlanabilir:⁴¹ "*İnsan davranışının bir eseri olan, fakat insan tasarımının eseri olmayan bir sistem.*"

Hayek'e göre, piyasa sisteminde, herkes kendi amacına sahip olmakla birlikte oyuna iştirak etmekten dolayı tüm oyuncuların kazançlı çıktığı zenginlik yaratan bir oyundur ve bir oyundaki gibi sonuç; beceri ve şans terkiibi-ne dayanır.⁴² Piyasa denince akla "laissez faire" (bırakınız yapsınlar) anlayışı gelse de devletin sosyal adalet adına veya herhangi bir gerekçeyle toplumsal hayata müdahalesini hoş karşılamamakla beraber Hayek, laissez faire'ci değildir.⁴³ O, klasik liberallerin öngördüğü alanların dışında da devletin iktisadi sürece müdahale edebileceği görüşündedir.

Hayek, ekonomik hayatta, rekabetin yerini merkezi planlamanın ikame ettiği durumlarda, eski devirlere nispetle, hayatımızın çok daha mühim bir

37 Hayek'in "economy/economics-catallaxy/catallactics" terimlerine dair tafsilatlı bilgi için bkz. Ferudun Yılmaz, Hayek'te Piyasanın Epistemik Rolü, *Liberal Düşünce Dergisi*, C:7, S: 27, Yaz 2002, s. 137-150.

38 Fuat Oğuz, "Rekabet, Girişimcilik ve Keşif Süreci: Piyasa Süreci Teorisinin Ana Hatları", *Liberal Düşünce*, C: 6, S: 23, Yaz 2001, s. 33.

39 Barry, a.g.e., s. 46

40 Barry, a.g.e., s. 45.

41 Peter Klein, "F.A. Hayek: Avusturyan Ekonomist ve Sosyal Teorisyen", *Piyasa Dergisi*, C:2, S. 5, Kış 2003, s.

42 Eamonn Butler, a.g.e., s. 63.

43 Yayla, *Liberal Bakışlar*, s.245.

kısının devlet iktidarına tabi olacağını ifade etmektedir. Merkezi otoritenin müdahalesi sadece 'iktisadi' faaliyetlerimize etki etmeyecektir, çünkü bugün hayatımızın büyük bir bölümü başkasının iktisadi faaliyetine eklemlenmiş bulunmaktadır.⁴⁴ Hayek'e göre, her birey mülkiyete sahip olduğunda ve kendi çıkarı için çalıştığında kendiliğinden bir düzen doğacaktır. Kendiliğinden doğan düzenin bir parçası olan piyasa sistemi içerisinde rekabet oluşacak ve bu rekabet bireyleri rasyonel olarak hareket etmeye zorlayacaktır. Rekabetin varlığı ve her bireyin rasyonel hareket etmesi sonucu bireyin gelişmesi ve toplumun ilerlemesi sağlanacaktır. Piyasa ancak bu haliyle dengeye ulaşabilecektir. Hayek'e göre, iktisadi hayatın planlama yoluyla düzenlenmeye çalışıldığı durumlarda, hem ekonomik özgürlükler hem de siyasi özgürlükler kısıtlanmış olacaktır.

Hayek'e göre, bir ülkede ekonomik özgürlük bulunmadıkça siyasi özgürlük de bulunmayacaktır. Diğer özgürlüklerin zaruri şartı ve esası olan ekonomik özgürlük, kendi yolunuzu çizme hakkını bize bırakan, insanları serbestçe faaliyette bulunmak imkânını bahşeden bir ekonomik özgürlüktür. Böyle bir özgürlük de, doğal olarak, her hakkın tabii neticesi olan riskleri ve mesuliyetleri de beraberinde getirmektedir.⁴⁵

Sonuç

Hayek'in sosyal, siyasal ve iktisadi tezleri kendiliğinden doğan düzenden hareketle bir uyum içerisinde dir. Hayek, pür bir iktisadi teori kurmayarak iktisadi tezlerini siyasal ve sosyal tezleriyle destekleyerek bütüncül bir teori ortaya çıkarmıştır. Tüm bu tezler arasındaki yapısal uyum içerisinde herhangi bir yapıdaki olumsuz dönüşüm diğer tezlerinde dönüşümüne sebep olacaktır. Birbirlerini son derece etkileyen içiçe geçmiş bu tezler arasındaki değersel uyum, bu tezler üzerine yapılandırılmış olan teorinin varlığı ve devamlılığı açısından önemlidir.

Hayek'in genel teorisi kavrayabilmek için, kendiliğinden doğan düzene atfettiği değeri daha iyi kavramak gereklidir. Hayek'e göre, bu düzenin, tek bir akıl tarafından *planlama* yolu ile mi yoksa bireylerin herhangi bir etkiye maruz kalmadan gerçekleştirdikleri eylemlerle, kendiliğinden mi oluştuğu önemli bir konudur. Hayek'e göre insan, her şeyi bilmeye muktedir olamayacağı için bütün toplum için geçerli olacak, kesin kararlar alma ve katı teoriler gerçekleştirme iddiasında da bulmaması gerekir. Buradan hareketle

44 Hayek, *Kölelik Yolu*, s.143.

45 Hayek, *a.g.e.*, s.144.

kendiliğinden doğan düzen, hiçbir aklın planlı müdahalesi olmadan, *kendiliğinden* ortaya çıkmıştır. Kendiliğinden doğan düzenin zıttı olarak yapay düzeni oluşturmaya çalışan bireyler, eksik bilgileri ile bütün toplumu ilgilendirecek kararlar alacağından kendiliğinden doğan düzeni bozmuş olacaktadırlar. Bu durum, kendiliğinden doğan düzenin yapısını bozarken, siyasal, sosyal ve iktisadi yapıların da dinamizmini eritecektir.

Hayek, sosyal, siyasal ve iktisadi tezlerini bazı kavramlar aracılığı ile birbirleriyle uyum içerisinde kullanmıştır. Hayek, sosyal teorisini açıklamak için özgürlük ve *bireycilik* kavramlarını kullanırken, bu kavramların herhangi birinden yoksunluk hem sosyal teorisini hemde kendiliğinden doğan düzeni temelden sarsacaktır. Hayek'in iktisadi ve siyasi teorilerinin hakkıyla ortaya çıkma konusu ise bu iki kavramın ortaya çıkmasıyla doğru orantılıdır. Hayek'in iktisadi tezi, *rekabet* ve *mülkiyet* temelinde şekillenir. Siyasal tezi ise, *kanun hâkimiyeti* ve *demokrasi* aracılığı ile kendiliğinden doğan düzenin devamlılığını sağlar. Şekil 1'de gösterildiği üzere, bu üç yapı, kendiliğinden doğan düzenle ilişkilerinin yanı sıra kendi aralarında da bir uyumluluk gösterir. Siyasal yapı ile iktisadi yapı arasındaki uyum *piyasa*; iktisadi yapı ile sosyal yapı arasındaki uyum *katallaksi*; sosyal yapı ile siyasal yapı arasındaki uyum ise *demarşi* aracılığı ile sağlanmaktadır.

Kaynakça

- Akinci, Mehmet; "Hayek'in Sosyal ve Siyasal Teorisi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 39, Ocak 2014, ss.73-90
- Aktaş, Sururi; *Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*, Ankara, Liberte Yayınları, 2001
- BARRY, Norman; *Hayek's Social and Economic Philosophy*, London, The Macmillan Press Ltd., 1985
- Butler, Eamonn; *Hayek: Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, Ankara, Liberte, 2001
- Caldwell, Bruce; *An Intellectual Biography of F. A. Hayek*, London, University of Chicago Press, 2004
- Dietze, Gottfried; "Hayek on the Rule", *Essays on Hayek*, ed: Fritz Machlup, London, Routledge & Kegan Paul, 2004
- Ebeling, Richard M., "F. A. Hayek: Bir Yüzüncü Yıl Değerlendirmesi", *Liberal Düşünce Dergisi*, C:4, S: 15, Yaz 1999, ss.99-104
- Hayek, Friedrich A.; *Individualism and Economic Order*, London, The University of Chicago Press, 1948
- Hayek, Friedrich A.; *Law, Legislation and Liberty*, Volume 3, Londra, Routledge & Kegan Paul, 1973
- Hayek, Friedrich A.; *The Constitution of Liberty*, London, Routledge, 1990

- Hayek, Friedrich A., *New Studies in Philosophy, Politics and the History of Ideas*, London, Routledge, 1990
- Hayek, Friedrich A.; "Bilginin Toplumda Kullanımı", *Piyasa Dergisi*, C:2, Sayı:5, Kış 2003, ss. 3-12
- Hayek, Friedrich A., *Kölelik Yolu*, çev. Turhan Feyzioğlu, Yıldırım Arsan, Ankara, Liberte, 2004
- Hayek, Friedrich A., "Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri", *Sosyal ve Siyasal Teori, Seçme Yazılar*, der. Atilla Yayla, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, 1999
- Karakaş, Adem; ALP, Salih, "Hayek'in Yaklaşımıyla Piyasa Mekanizması ve Özgürlük", *Liberal Düşünce Dergisi*, C:11, S: 43, Yaz 2006, ss. 5-28
- Kırlı, Özlem; "Modern Siyaset Teorisinde Liberteryenizm: Akılcı ve Evrimci Geleneklerin Karşılaştırılması", Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2010
- Klein, Peter; "F.A. Hayek: Avusturyan Ekonomist ve Sosyal Teorisyen", *Piyasa Dergisi*, C:2 S. 5, Kış, 2003, ss. 55-70.
- Kukathas, Chandran; *Hayek and Modern Liberalism*, Oxford, Clarendon Press, 1989
- McDonald, Lee C.; "Three Forms of Political Ethics", *The Western Political Quarterly*, Vol: 31 No: 1, March 1978, ss.7-18.
- Oğuz, Fuat; "Piyasa Süreci Teorisi: Tarihsel Gelişim", *Liberal Düşünce Dergisi*, cilt 6, sayı 21, Kış 2001, ss.73-85
- Oğuz, Fuat; "Rekabet, Girişimcilik ve Keşif Süreci: Piyasa Süreci Teorisinin Ana Hatları", *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 23, 2001, ss. 29-40.
- Özdemir, Ali Murat; "Sosyal Bilimlerde Yapı Kavramı", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 44, Sayı 2, 2011, ss. 1-28
- Saraçoğlu, Ahmet Melih; "Hayek'in Liberal Felsefesinde Demokrasi ve Yapılandırılması", *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 27, 2002, ss.127-136.
- Yayla, Atilla; *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal ve İktisadî Felsefesi*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993
- Yayla, Atilla; *Liberal Bakışlar*, Ankara, Liberte, 2000
- Yayla, Atilla; *Liberalizm*, Ankara, Liberte, 2008
- Yıldırım, Mustafa; Hayek'in Özgürlük Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002
- Yılmaz, Ferudun; Hayek'te Piyasanın Epistemik Rolü, *Liberal Düşünce Dergisi*, C:7, S: 27, 2002, ss.137-150.

liberal düşünce Dergisi'ne Yazı Gönderme Şartları

Liberal Düşünce Dergisi'ne yazı göndermek isteyen müelliflerin aşağıdaki şekil şartlarına uymaları gerekmektedir. Şekil şartlarını karşılamayan makaleler- hakem kurulunun değerlendirmesine sunulmadan- şartları karşılar hâle getirilmek üzere yazarlarına iade edilecektir.

Liberal Düşünce Dergisi'nde Akademik Usule Göre Yayınlanacak Makalelerde Aranan Şekli Şartlar

— Yazılar yaziisleri@liberal.org.tr adresine e-posta eki (Word) olarak gönderilmelidir.

— Metin A4 boyutunda, "Times New Roman" yazı tipinde, 12 punto ve "tek" satır aralıklı, olarak düzenlenmelidir.

— Dipnot sistemi olarak Liberal Düşünce standart bir sistem benimsemekle beraber, makalede verilen dipnotların kendi içinde tutarlı olmasına dikkat etmektedir. Buna göre dipnot;

i) Anglo Sakson Sistemi Esas Alınarak Kullanılmışsa

—Yazarın soyadı, dipnota esas olan eserin yayınlandığı yıl: sayfa numarası.

Örnek: Hayek, 1999: 25

Aynı konu hakkında birden fazla kaynak gösterilecekse, kaynaklar arasına "noktalı virgül (;)" konulmalıdır

Örnek: Larsson, 2003: 128; Norberg, 2003: 53.

Bu tür dipnotlar ilgili cümlelerin sonunda (ve parantez içinde) gösterilebileceği gibi ilgili sayfa altında da gösterilebilecektir. Bu sistem kullanılarak yazılan makalelerin sonuna mutlaka "Kaynaklar" başlığını taşıyan bir kaynakça konulacaktır. "Kaynaklar" bölümünde kullanılacak sistem, aşağıdaki "ii" maddesinde belirtildiği gibi olacaktır.

ii) Kıta Avrupası Sistemi Esas Alınarak Kullanılmışsa

— Yazarın adı soyadı, *Kitap adı*, Yayınevi, Şehir, Yıl, Sayfa numarası.

Örnek: Atilla Yayla, *Liberalizm*, Liberte Yayınevi, Ankara, 2002, s.120.

— Yazarın adı soyadı, *Kitap adı*, Mütercimim adı soyadı, Yayınevi, Şehir, Yıl, sayfa numarası.

Örnek: Friedrich A. Hayek, *Kölelik Yolu*, Çev. Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan, Liberte Yayınevi, Ankara, 1999, s. 55.

— Yazarın adı soyadı, “Makale adı”, *Dergi adı*, Yayın dönemi, Yıl, sayfa numarası.

Örnek: Mustafa Erdoğan, “Savaşa ve Barışa Dair”, *Liberal Düşünce*, Sayı: 29, Kış 2003, s. 7-13.

— Yazarın adı soyadı, “Makale adı”, (Der. veya Ed.) Yazar(lar)ın adı, *Kitap adı*, Yayınevi, Şehir, Yıl, sayfa numarası.”

Örnek: Atilla Yayla, “Liberalizm ve Demokrasi”, Der. Atilla Yayla, *Sosyal ve Siyasal Teori*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s. 59-66

Arka arkaya aynı kaynak dipnotta belirtilecekse “ibid, idem, a.g.e., a.g.m.” kısaltmaları –ve eğer gerekliyse sayfa numaraları– kullanılmalıdır. Sonraki sayfalarda ve başka kaynaklardan sonra aynı dipnotun kullanılması gerektiğinde yazarın adı soyadı ve çalışmasının tarihi verilir “ibid, idem, a.g.e., a.g.m.” kısaltmaları kullanılmalıdır.

Dipnotu Kıta Avrupası Sistemine göre hazırlanmış makalelerde metnin sonuna ayrıca kaynakça eklenmesine gerek yoktur.

Yazarların, metinlerinin tashihine azami ölçüde dikkat etmeleri beklenmektedir.